

УДК 378:796.011 (045)

DOI 10.31651/2524-2660-2018-18-89-94

СУБОТА Вікторія Володимирівна,

старший викладач кафедри фізичного виховання та здоров'я людини, Черкаський державний технологічний університет, Україна

ORCID:0000-0002-6358-6083

ОЛЕКСІЄНКО Ярослав Іванович,

старший викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

ORCID: 0000-0002-7302-2572

e-mail: oleksienkoyaroslav8@gmail.com

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ УМОВАХ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

***Анотація.** Висвітлено деякі проблеми системи фізичного виховання студентів закладів вищої освіти України. Розглянуто шляхи модернізації та впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес із фізичного виховання. Проаналізовано можливість упровадження в український освітній простір елементів фізичного виховання розвинутих країн світу. Обґрунтовано важливість модернізації існуючої системи фізичного виховання в Україні з урахуванням вітчизняного і світового досвіду.*

***Ключові слова:** новітні (інноваційні) технології; фізичне виховання; спорт; студент; викладач; заклад вищої освіти; здоров'я; навчальна дисципліна; спортивна база; модернізація; Болонський процес.*

Постановка проблеми. В умовах освітніх євроінтеграційних процесів, прийняття Україною Болонської декларації, актуальними стають питання необхідності розроблення та впровадження нових підходів до процесу фізичного виховання студентської молоді, модернізації системи фізичного виховання вищої школи. Традиційна система організації і проведення фізичного виховання в закладах вищої освіти (ЗВО) України потребує перебудови і модернізації, адже вже не влаштовує ні студентів, ні керівників ЗВО.

За даними С. Канішевського (1999), М. Булатової, О. Литвина (2004), Т. Круцевич (2006), Н. Москаленко (2010), С. Трачука (2011) та ін., діюча система фізичного виховання України ні в кількісному відношенні, ні за якісними показниками не дозволяє досягти мети зміцнення і збереження здоров'я населення, не відповідає потребам сучасного суспільства, що не могло не стати одним із чинників погіршення стану здоров'я й фізичної підготовленості молоді України. Ситуація, що склалася, обумовлена тим, що сучасний рівень рухової активності більшості школярів і студентів України не відповідає фізіологічним нормам (становить близько 15–20 % від норми), що забезпечують належний рівень фізичного стану дітей, підлітків і молоді (Р. Масауд, 1998; О. Андрєєва, 2002; І. Когут, 2006). Достатній рівень рухової активності оздоровчої спрямованості має кожна п'ята дитина шкільного віку і кожен десятий студент, що є одним із найнижчих показників у Європі (N. Cavill, 2006; R. Blom, H. Nikogosia, 2006). Це обумовлено, зокрема, низькою ефективністю уроків і занять із фізичної культури, відсутністю позакласної роботи і зацікавленості до самостійного виконання фізичних вправ (М. Булатова, О. Литвин, 2003; Т. Виленська, 2005; Н. Москаленко, 2007) [1, с. 1–3].

Перебудова і модернізація системи фізичного виховання в Україні дасть можливість в повній мірі реалізувати бажання і потенціал студентів у фізкультурно-

спортивній діяльності, розширить можливості самостійного вибору студентами виду рухової діяльності чи спорту; змусить викладачів підвищувати свій професійний рівень, а керівників закладів освіти – покращувати матеріально-технічну базу для проведення занять із різних видів спорту. Головною метою модернізації системи фізичного виховання студентів є зміна ставлення університетської молоді до особистого здоров'я, формування ціннісного ставлення на його збереження і зміцнення, ведення активного і здорового способу життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ряд дослідників (А. Драчук, 2001; С. Канішевський, 2008; М. Зубалій, 2008; та ін.) відмічають, що діюча в Україні організація фізичного виховання у ЗВО недостатньо ефективна для зміцнення здоров'я, підвищення рівня фізичної підготовленості, мотивації, професійно важливих психофізіологічних якостей і інтересів більшості студентів. Проте сама система фізичного виховання в закладах вищої освіти в Україні потребує змін і реформування, адже молодь байдуже, а іноді й негативно ставиться до змісту обов'язкових фізкультурних занять (С. Канішевський, 1998; Р. Расвський, 1998; О. Малімон, 1999; Є. Свіргунець, 2001; В. Романенко, 2003; О. Кібальник, 2008; Ж. Малахова, 2013 та ін.).

Нині існують наукові публікації, які висвітлюють питання реформування та модернізації як навчальної дисципліни «Фізичне виховання», так і системи фізичного виховання студентів у контексті інтеграції українських закладів вищої освіти в загальноєвропейський освітній простір [1; 2; 3; 4; 6; 8; 9; 11]. Так, В. Мунтян і В. Пліско [2, с. 226] дійшли висновку, що з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу, спрямованого на формування позитивної мотивації до фізкультурно-оздоровчої діяльності, та необхідних у зв'язку з тим компетенцій і залучення студентської молоді до здорового способу життя необхідно зберегти науково-методичний і кадровий потенціал кафедр фізичного виховання. Розроблення ж критеріїв оцінювання якості освіти з дисципліни «Фізичне виховання» і додатку до диплому дозволить поліпшити рівень здоров'я і фізичної підготовленості студентської молоді та в цілому підвищить ефективність навчально-виховного процесу.

Н. Долгова [3] указує, що включення України в Болонський процес і перехід вишів до кредитно-модульної системи навчання зумовлюють необхідність вивчення досвіду країн Європейського Союзу та аналіз роботи зарубіжних університетів, що спрямовані на виховання здорової, фізично-досконалої людини. Це переконує дослідницю в необхідності визначення пріоритетних напрямів їх діяльності, виявлення ефективних форм і методів такої роботи, обґрунтування можливості впровадження зарубіжного досвіду в Україні. Саме досвід університетів Польщі та вивчення здобутків у цій сфері розкриє шляхи модернізації навчально-виховної системи.

Г. Грибан [4, с. 7–8], вивчаючи шляхи впровадження вимог ECTS у навчальну дисципліну «Фізичне виховання» в європейському освітньому просторі, зауважує, що кредитно-модульної системи навчання й оцінювання з фізичного виховання в нефізкультурних ЗВО в європейському і світовому освітньому і науковому просторі нині не існує, оскільки фізичне виховання не входить до навчальних планів університетів, а пов'язане з самостійною роботою студентів. Відповідно, немає необхідності розробляти і впроваджувати кредитно-модульну систему навчання з дисципліни «Фізичне виховання» згідно з вимогами ECTS.

Актуальність даної проблеми, її важлива соціальна значущість для суспільства, суперечливість деяких положень обумовили вибір теми нашого дослідження.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан системи фізичного виховання студентів закладів вищої освіти України та визначити шляхи її перебудови і модернізації в світлі Болонського процесу.

Викладення основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку системи фізичного виховання в Україні все гостріше постають проблемні питання щодо здоров'я, а відтак і рухової активності молоді. Адже загальновідомо, що рухова активність забезпечує нормальний ріст і розвиток молодого організму, підвищує опір до захворювань, покращує фізичну і функціональну працездатність. Проте майже 90 % учнів мають відхилення у стані здоров'я, а понад 50 % – незадовільну фізичну підготовленість. Щорічно зростає кількість учнів і студентів, які за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи. Так, їхня чисельність досягає 14 %, а в окремих гуманітарних ЗВО – 30–40 %.

Загальні *тенденції основних показників здоров'я* населення України на сучасному етапі можна визначити так: 1) демографічна ситуація: мають місце урбанізація, постаріння населення, зміна структури смертності та зменшення середньої очікуваної тривалості життя; 2) захворюваність населення: домінує неепідемічний тип патології, підвищився рівень деяких захворювань, зокрема, неепідемічних, ендокринних, алергійних, зросла частота окремих інфекційних захворювань (туберкульозу, дифтериту, кору, гепатиту, ВІЛ-інфекції); 3) фізичний розвиток населення: зростає чисельність дітей із дисгармонійним розвитком, зменшується чисельність практично здорових дітей; 4) інвалідність: збільшується показник первинного виходу на інвалідність (інвалідизації) на тлі зменшення загального показника інвалідності; 5) посилення тенденції множинної патології (поєднання різних захворювань в одній особі, множинність причин смерті) [5, с. 39–40].

З наведених даних бачимо, що перебудова і модернізація системи фізичного виховання вищої освіти диктуються соціально-економічними запитами суспільства на здорове молоде покоління, на формування зацікавленості університетської молоді до занять фізичною культурою та спортом, веденням здорового способу життя.

Питання модернізації і покращення якості освіти в системі фізичного виховання та спорту турбує багатьох науковців як України, так і розвинутих країн світу. При цьому в різних дослідженнях зазначається, що вона (модернізація) неможлива без інноваційного розвитку її складових. Так, Н. Долгова [3] зазначає, що в багатьох інноваційних розробках, які запроваджуються, зокрема, у класичних університетах Польщі, пропонуються популярні види спорту, особливо нові, а іноді й екстремальні, найбільш цікаві молодому поколінню. І все це для того, щоб надати процесу фізичного виховання стрункості, оптимальності, плановості та ефективності.

Модернізація освіти в Україні потребує активного пошуку нових форм, методів і засобів навчання, що спрямовані на вдосконалення освітнього процесу та його інтенсифікацію, підготовку молодого покоління до життя в умовах ринкової економіки. С. Горбунов [6, с. 34] зазначає, що в сучасних умовах навчально-виховний процес студентів повинен бути спрямований на виконання нового соціального замовлення – формування самостійної ініціативної, творчої та здорової особистості.

Як зазначає А. Свасьєв [7, с. 86–87], у країнах Сходу гасло «Духовна та фізична сила – міць нації» є провідним принципом побудови системи управління фізичною культурою та спортом серед усіх верств населення, підкреслюючи демократизм і гуманність урядових рішень у цій сфері розвитку держави. Фізична культура в Японії, Китаї, Кореї набула статусу одного з наукових напрямів системи освіти та оздоровлення нації. За період оновлення в цих країнах досягнуто високих темпів соціально-економічного розвитку, громадянської свідомості й відповідальності за престиж своїх країн.

У політиці західноєвропейських держав наголошується на інтеграційній, культурній, рекреаційній ролі фізичної культури, а також її толерантності. Вивчаючи досвід американських і європейських колег, як зазначає О. Попрошаєв зі співавторами, у більшості університетів немає ні кафедр фізичного виховання, ні занять із фізичного

виховання як таких (фізичне виховання не входить до більшості навчальних планів). Замість них студенти університету мають можливість займатися у спортивних секціях або індивідуально. Для цього використовується найсучасніша спортивна база і передбачено значне фінансування, яке складається, насамперед, із студентських внесків. Спортивні секції не є стандартними, а визначаються за побажаннями і захопленнями студентів. Зважаючи на ці особливості, деякі ЗВО України вирішили або скорочувати навчальні години на фізичне виховання в навчальних планах, або переводити навчальний предмет на курс за вибором студентів. Ми погоджуємося з іншими дослідниками, що така практика є помилковою, оскільки, як зазначає О. Попрощаєв із колегами, не можна, з однієї сторони, звертати увагу на відсутність навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у навчальних планах західноєвропейських ЗВО, а з другої – не помічати відсутність сучасної спортивної бази у кращих вітчизняних ЗВО, яка в десятки разів поступається наявним спортивним базам у західноєвропейських університетах і майже відсутнє фінансування фізичного виховання та спорту у вітчизняних ЗВО. Проте найголовніше те, що в більшості західноєвропейських закладах освіти кожен студент після закінчення ЗВО отримує додаток до диплому (паспорт здоров'я), у якому відображено «реальну картину» стану здоров'я і рівня підготовленості конкретного студента, що значно підвищує мотиваційні стимули студентів до регулярних занять у спортивних секціях в університеті та дотримання правил здорового способу життя [8, с. 37].

Конструктивний аналіз функціонування системи фізичного виховання в США і країнах Європи вможливив з'ясування основних аспектів фізичного виховання в освітніх установах, серед яких, В. Корягін і О. Блавт [9] зазначають такі: 1) широка пропаганда здорового способу життя й розуміння урядом важливості такого соціального чинника, як фізична культура та спорт; 2) належна матеріальна база в освітніх установах для занять фізичною культурою та спортом. Практично всі школи США мають свій стадіон, а також басейни, спортивні зали, що дає змогу учням і студентам займатися фізичною культурою та спортом не тільки в обов'язкових формах занять фізичним вихованням, а й у позанавчальний час; 3) кадрові можливості освітніх установ, що полягають у належному забезпеченні не лише фахівцями фізичного виховання, а й кваліфікованими тренерами з різних видів спорту; 4) наявність моральної й матеріальної мотивації: безкоштовні заняття, забезпеченість спортивною формою, безкоштовними обідами, транспортом; 5) належне медичне забезпечення, що унеможливорює допуск хворих дітей і студентів до занять фізичною культурою та спортом, дає змогу оперативно коригувати їхній стан здоров'я.

Отже, більшість ЗВО Європи і США мають велику кількість спортивних баз, що дає змогу проводити роботу спортивних секцій у позанавчальний час без обмежень. Діти та їхні батьки усвідомлюють, що досягнення у спорті забезпечують їм безкоштовне навчання в коледжі або університеті (навчання в коледжах і університетах США платне, а платня дуже велика навіть для багатьох американських родин) і отримання стипендії. При вступі до ЗВО її адміністрація звертає увагу на досягнення абітурієнтів у спорті, мистецтві, громадській роботі й зараховують тих, хто особливо проявив ініціативу, і тих, хто, як вони вважають, додають яскравості та різноманітності в житті навчальної установи. Спортивні стипендії США – це часткове або повністю безкоштовне навчання, проживання, харчування, забезпечення підручниками в університеті [9].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Нині діюча система фізичного виховання в закладах вищої освіти України не здатна ефективно забезпечувати зміцнення здоров'я, підвищувати рівень фізичної підготовленості, формувати професійно важливі психічні і психофізичні якості, мотивацію в студентів до занять фізичною культурою та спортом. Погоджуємося з багатьма фахівцями, що в цих умовах

необхідно впроваджувати нові технології із застосуванням популярних серед студентства сучасних різновидів рухової активності та спорту з метою формування інтересу до занять.

Перебудова викладання і модернізація дисципліни «Фізичне виховання» у ЗВО України за зразками європейських і американських потребує потужної матеріально-технічної бази, перепідготовки фізкультурних кадрів, високого рівня свідомості студентів і дбайливого ставлення до власного здоров'я, тому нині не може бути впроваджене в повній мірі. На нашу думку, в Україні поряд з академічними заняттями (цікавими, змістовими, з застосуванням новітніх технологій), внесеними до розкладу аудиторних занять, широко мають упроваджуватися секційні, факультативні заняття за вибором студента.

Перспективи подальших досліджень передбачається вести в напрямі вивчення інших проблем фізичного виховання студентів ЗВО України у відповідності до сучасних вимог суспільства і у світлі Болонського процесу.

Список використаних джерел

1. Трачук С. В. Моделювання режимів рухової активності молодших школярів у процесі фізичного виховання : автореф. дис. ... кандидата наук з фізичного виховання і спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / С. В. Трачук. – Київ, 2011. – 20 с.
2. Мунтян В. С. Фізичне виховання у контексті положень нового Закону України «Про вищу освіту» / В. С. Мунтян, В. І. Пліско // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2014. – Вип. 118, Т. 1. – С. 222–226.
3. Долгова Н. О. Новітні технології організації фізичного виховання : досвід Польщі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://elkniga.info/book_372_glava_10.html
4. Грибан Г. П. Проблеми фізичного виховання в умовах євроінтеграції / Г. П. Грибан // Буковинський науковий спортивний вісник. – Вип. 3. – Чернівці, 2007. – С. 6–10.
5. Столяров Г. С. Статистика охорони здоров'я : підручник / Г. С. Столяров, Ю. В. Вороненко, М. В. Голубчиков. – Київ : КНЕУ, 2002. – 230 с.
6. Горбунов С. А. Реализация инновационных подходов в системе физического воспитания / С. А. Горбунов, С. С. Горбунов // Теория и практика физической культуры. – 2010. – № 5. – С. 33–35.
7. Сватъев А. Аналіз стану вищої фізкультурно-спортивної освіти у країнах західної Європи та азійсько-тихоокеанського регіону / А. Сватъев // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – № 2 (13). – 2014. – С. 84–88.
8. Попрощаєв О. Фізичне виховання в контексті інтеграції в загальноєвропейській освітній / О. Попрощаєв, О. Білик, М. Островський // Спортивна наука України, 2015. – № 2 (66). – С. 36–43.
9. Корягін В. Інформаційна інтерпретація устрою фізичного виховання й системи контролю в освітніх установах / В. Корягін, О. Блавт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/11642>
10. Нікітенко С. Актуальні проблеми вдосконалення професійно орієнтованої підготовки студентів засобами фізичної культури та спорту / С. Нікітенко, І. Козак, Р. Кичма, І. Тимкович // Молода спортивна наука України. – Т. 2. – 2015. – С. 181–187.
11. Головатенко О. М. Фізичне виховання студентів ВНЗ України в умовах євроінтеграції. Проблеми та перспективи / О. М. Головатенко, М. І. Зуєнко, Я. І. Олексієнко // Вісник Черкаського університету. – Серія : Педагогічні науки. – № 4. – Черкаси, 2017. – С. 56–62.

References

1. Trachuk, S. V. (2011). *Modeling the modes of motor activity of junior pupils in the process of physical education: abstract of thesis of dissertation of PhD: 24.00.02 «Physical Culture, Physical Education of Different Groups of the Population»*. Kyiv (in Ukr.).
2. Muntyan, V. S., & Plesko, V. I. (2014). Physical education in the context of the Ukraine new law «On Higher Education». *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu (Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University)*, 118 (1), 222–226 (in Ukr.).
3. Dolgova, N. O. *The latest technologies of organization of physical education: experience of Poland*. Retrieved from http://elkniga.info/book_372_glava_10_NOVITNI_TEKHNOLGI_ORGAN.html (in Ukr.)
4. Griban, G. P. (2007). Problems of Physical Education in the Conditions of European Integration. *Bukovynskyi naukovyyi sportyvnyy visnyk (Bukovinsky Scientific Sport Newswire)*, 3. Chernivtsi, 6–10 (in Ukr.).
5. Stolyarov, G. S., Voronenko, Yu. V., & Golubchikov M.V. (2002) *Health Statistics: Textbook*. Kyiv: KNEU (in Ukr.)
6. Gorbunov, S. A., & Gorbunov, S. S. (2010). Realization of innovative approaches in the system of physical education. *Teoriya i praktika fizicheskoy kul'tury (Theory and practice of physical culture)*. 5. 33–35 (in Russ.)

7. Svatyev, A. (2014). Analysis of the status of higher physical education and sport education in the countries of Western Europe and the Asia-Pacific region. *Naukovyy visnyk Melitopol's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohika (Scientific herald of Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy)*, 2 (13), 84–88 (in Ukr.)
8. Poproshaev, O., Bilyk, O., & Ostrovsky, M. (2015). Physical education in the context of integration into the common European educational space. *Sportyvna nauka Ukrayiny (Sports Science of Ukraine)*, 2 (66), 36–43 (in Ukr.)
9. Koryagin, V., & Blavt, O. (2015). *The Physical Education and Lifestyle Monitoring System in Educational Institutions of the Information Interpretation*. Retrieved from <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/11642> (in Ukr.)
10. Nikitenko, S., Kozak, I., Kichma, R., & Timkovich I. (2015). The urgent problems of perfection of professionally oriented preparation of students by means of physical culture and sports. *Moloda sportyvna nauka Ukrayiny (Young sports science of Ukraine)*, 2, 181–187 (in Ukr.)
11. Golovatenko, O. M., Zuenko, M. I., Oleksiyenko, Ya. I. (2017). Physical education of students of higher educational institutions of Ukraine in the conditions of European integration. Problems and prospects. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky (Bulletin of Cherkasy University. Series: Pedagogical sciences)*, 4, 56–62 (in Ukr.)

Abstract. *SUBOTA Victoria Volodymyrivna, OLEKSIYENKO Yaroslav Ivanovich. Modernization of the system of physical education of Ukrainian higher education institutions in the conditions of the Bologna process.*

Introduction. *In the context of educational European integration processes, with the connection of Ukraine to the Bologna Declaration, the issues of necessity of creation and implementation new approaches to the process of physical education of young students, modernization of system of physical education in High school are becoming relevant. The traditional system of organization and conducting of physical education in institutions of higher education in Ukraine needs to be converted and updated, since neither students nor managers of these institutions are satisfied.*

Purpose. *To analyze recent condition of the system of student's physical education in the institutions of Higher education in Ukraine and to figure out the ways of its reconstruction and modernization in light of Bologna process.*

Results. *The issue of modernization and improvement of the quality of education in the system of physical education and sport is of concern to many scholars from both Ukraine and developed countries in the world. At the same time, various researches indicate that modernization is impossible without the innovative development of its components. Modernization of physical education in Ukraine requires the active search for new forms, methods and means of education aimed to improve the educational process and its intensification, preparing the growing generation for life under circumstances of market economy, analepsy.*

Originality. *On the basis of analysis and comparison of the system of physical education of Ukraine with developed world systems, the authors made an attempt to determine the ways of its reconstructing and modernization in the light of the Bologna process.*

Conclusion. *The reorganization of teaching and modernization of the discipline «Physical education» in institutions of Higher education in Ukraine, based on European and American models, requires a powerful material and technical base, re-training of physical culture personnel, a high level of students' consciousness and a careful attitude towards their own health, so today, cannot be implemented completely. In our opinion, in addition to academic activities (interesting, meaningful, using the latest technologies), included in the schedule of lessons, sectional classes should be approved by student's choice. The latest technologies in the organization of educational work can not only increase the efficiency of the educational process, but also increase the motivation for physical education classes, the desire to follow a healthy way of life, to develop and improve yourself physically.*

Key words: *the latest (innovative) technologies; physical education; sport; student; teacher; institution of higher education; health; educational discipline; sports base; modernization; Bologna process.*

*Одержано редакцією 02.10.2018
Прийнято до публікації 06.10.2018*